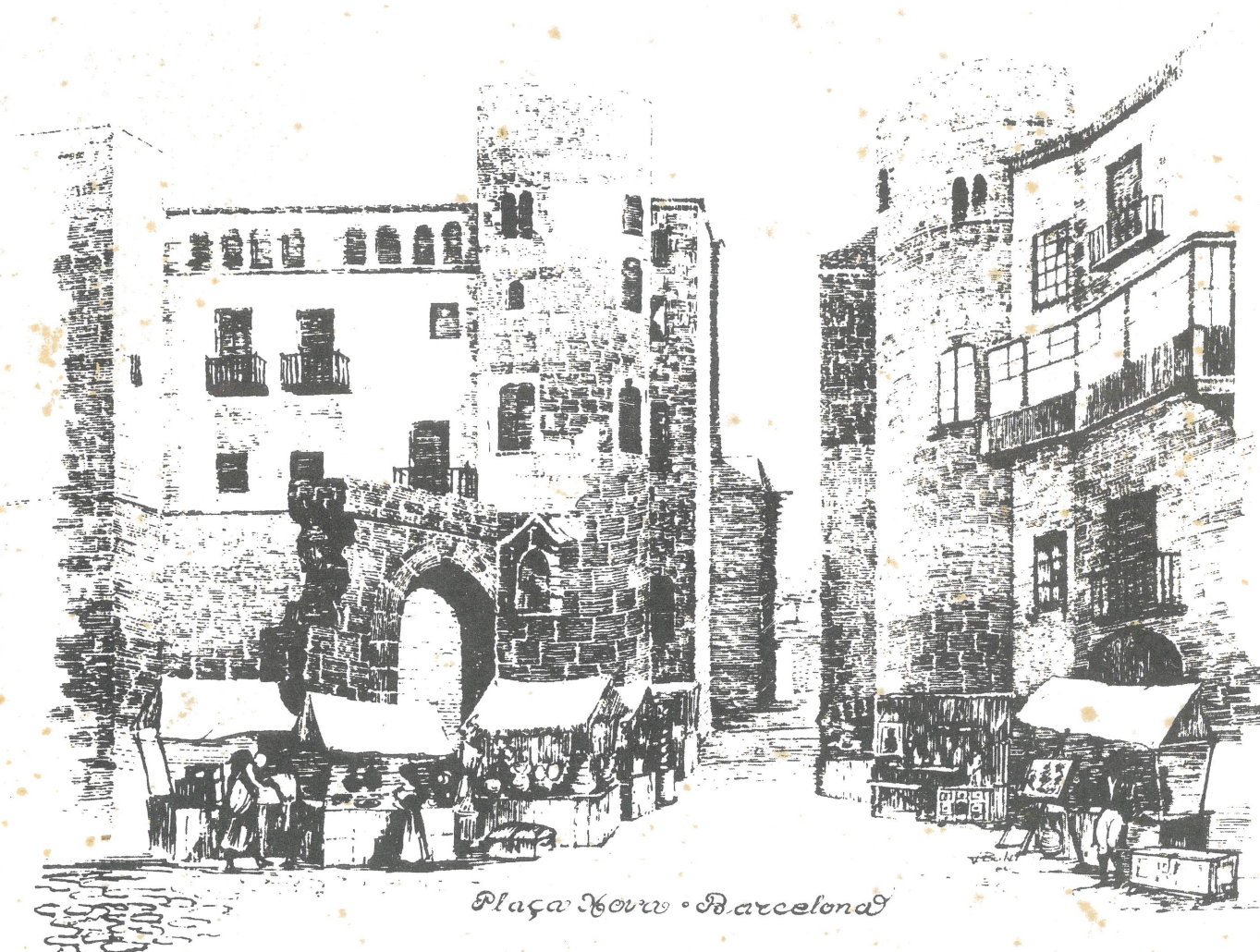

BARCINO - BARCHINONA

GUIÓ DIDÀCTIC PER A UNA SORTIDA CULTURAL

JOSÉ EUGENIO BORAO i FREDERIC PALLÍ

(PROFESSORS DEL I. B. NICOLAU COPÈRNIC, TERRASSA)

ALUMNE

CURS DATA DE LA VISITA

EMPLAÇAMENT DEL CASC ANTIC DE BARCELONA

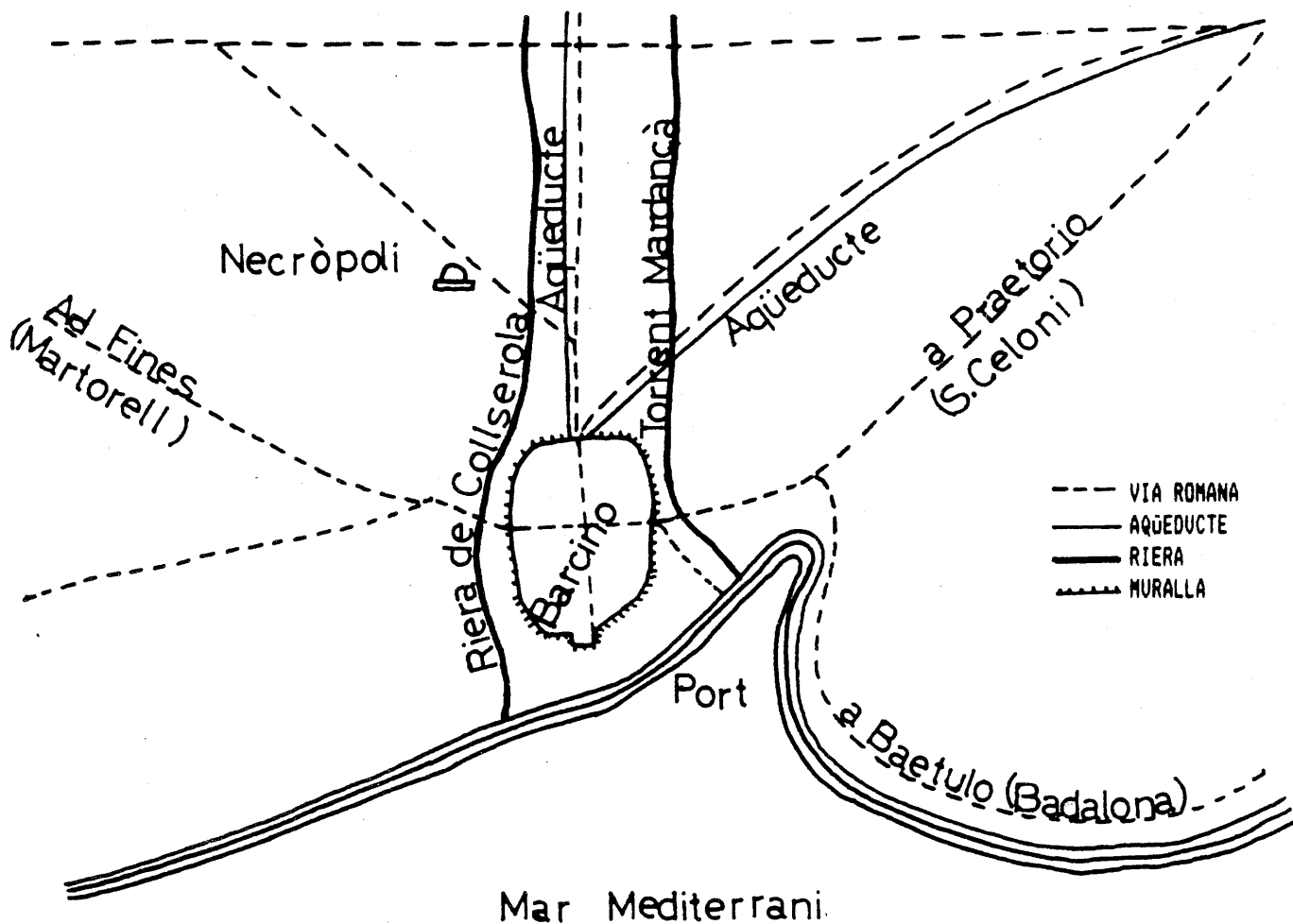
PLÀNOL 1er. Barri Antic.

Aquí tens l'àmbit de moviments d'aquesta sortida cultural. Veuràs que una ciutat és un organisme viu que fa i desfà edificis, carrers i emmurallaments al compàs dels esdeveniments històrics. Amb aquest treball es tracta d'aprendre a analitzar alguns aspectes dels diferents estrats històrics que configuren l'actual ciutat, i començar a entendre aquesta com un llibre que té un tipus de lectura diferent. Aquest guió està pensat per a treballar abans i durant la visita, però moltes de les activitats a fer durant la visita pots anticipar-les abans d'anar-hi.

I. LA CIUTAT ROMANA

Barcelona va ser una fundació romana dels temps d'August damunt d'un turó anomenat Mons Taber, al costat del qual passava una riera (quasi coincidint amb la Rambla i un petit torrent). Aquest turó estava situat a un pla limitat per dos rius, el Llobregat (Rubricatus) i el Besòs (Baetulo).

Es va anomenar COLONIA JULIA FAVENTIA AUGUSTA PATERNA BARCINO. Colònia, perquè va ser poblada amb colons romans; Júlia, en honor de Juli Cèsar; Augusta en honor de l'emperador August; i Barcino és la llatinització del nom indígena BARKENO del poblat ibèric, encara no identificat plenament, al costat del qual es formà el primer nucli romà.

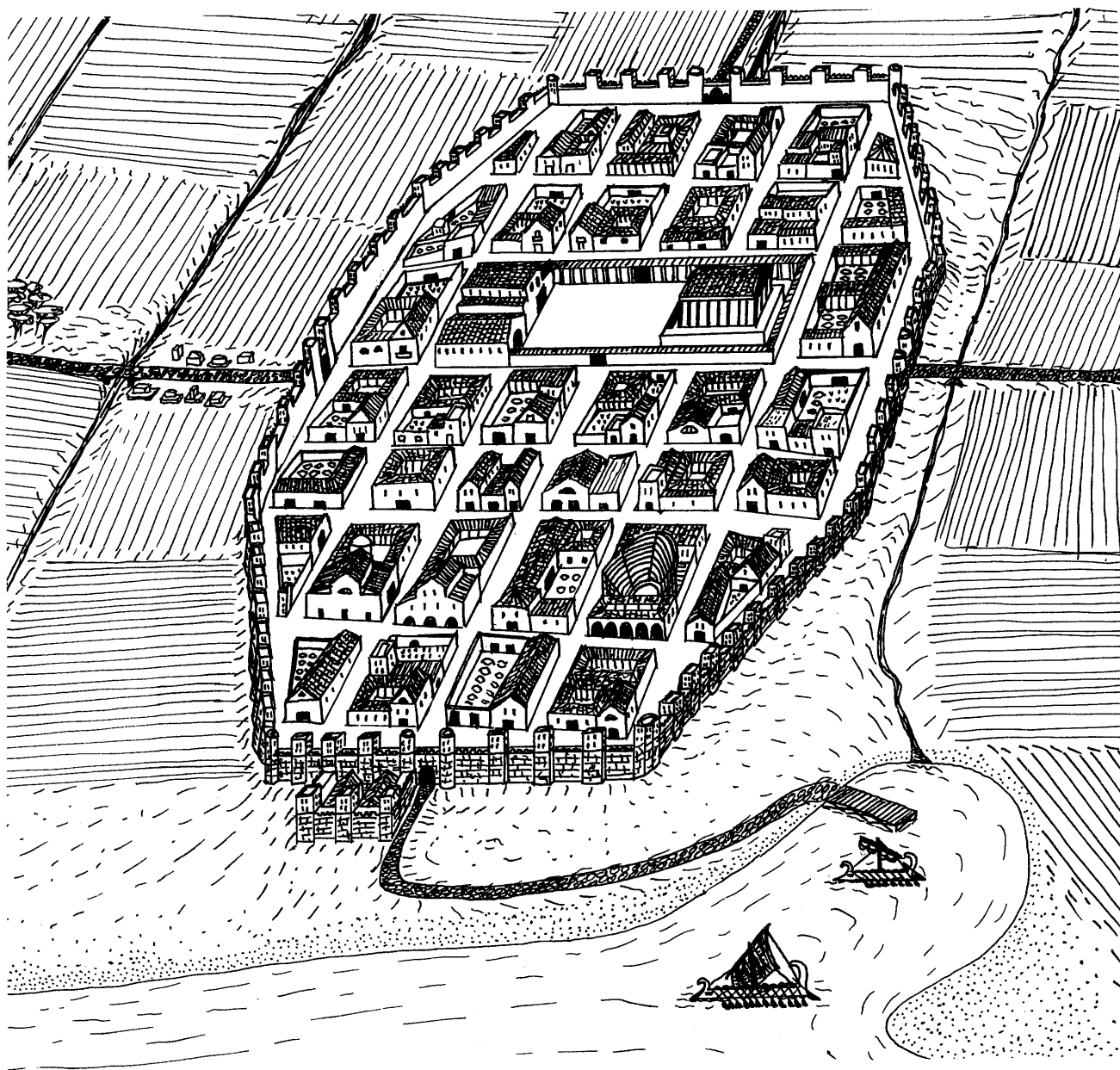
PLÀNOL 2on. La ciutat romana i les seves rodalies.

Per fundar una ciutat calia conèixer les condicions d'habitabilitat i les possibilitats de producció agrícola que tenia aquest terreny; un clima adequat i aigua abundant o la possibilitat de transportar-la sense dificultats. L'espai ocupat pel pla de Barcelona així com els seus turons gaudien d'excel·lents condicions climàtiques. Alguns d'aquests turons eren ocupats per diversos grups humans dedicats a l'agricultura i la ramaderia quan els romans van arribar al pla de Barcelona. Després es van continuar habitant sota la forma de vil·les romanes, com la que hi ha a la Rovira. Els romans en fer una colònia dividien el territori conquerit en diverses parts o centúries que es repartien entre els veterans que hi haurien de viure i aprofitar els recursos. Per les comunicacions marítimes es va aprofitar un port natural que hi havia davant la ciutat i per portar l'aigua es va construir un aqüeducte. A la ciutat arribava un camí important que venia de Roma, la Via Augusta, que continuava fins a Cádiz.

ACTIVITATS:

- Després d'analitzar amb colors el plànol 2on., trasllada totes les dades al plànol 1er.
- Comenta la situació de la ciutat romana dins del plànol de la ciutat moderna (pots comparar la situació dels carrers romans amb els actuals, el moviment del port, la relació entre els aqüeductes i els carrers, etc.).

El plànol de la ciutat romana era en principi rectangular, però els angles van quedar escapçats. A cada costat del mur es va posar una porta. A l'interior es van disposar els carrers formant una quadrícula amb dos carrers principals, el CARDO (NO-SE, carrers del Bisbe, de la Ciutat i Regomir) i DECUMANUS (NE-SO, carrers Llibreteria i Call), que es creuaven a la plaça principal de la ciutat, el fòrum, a prop de l'actual plaça de Sant Jaume.

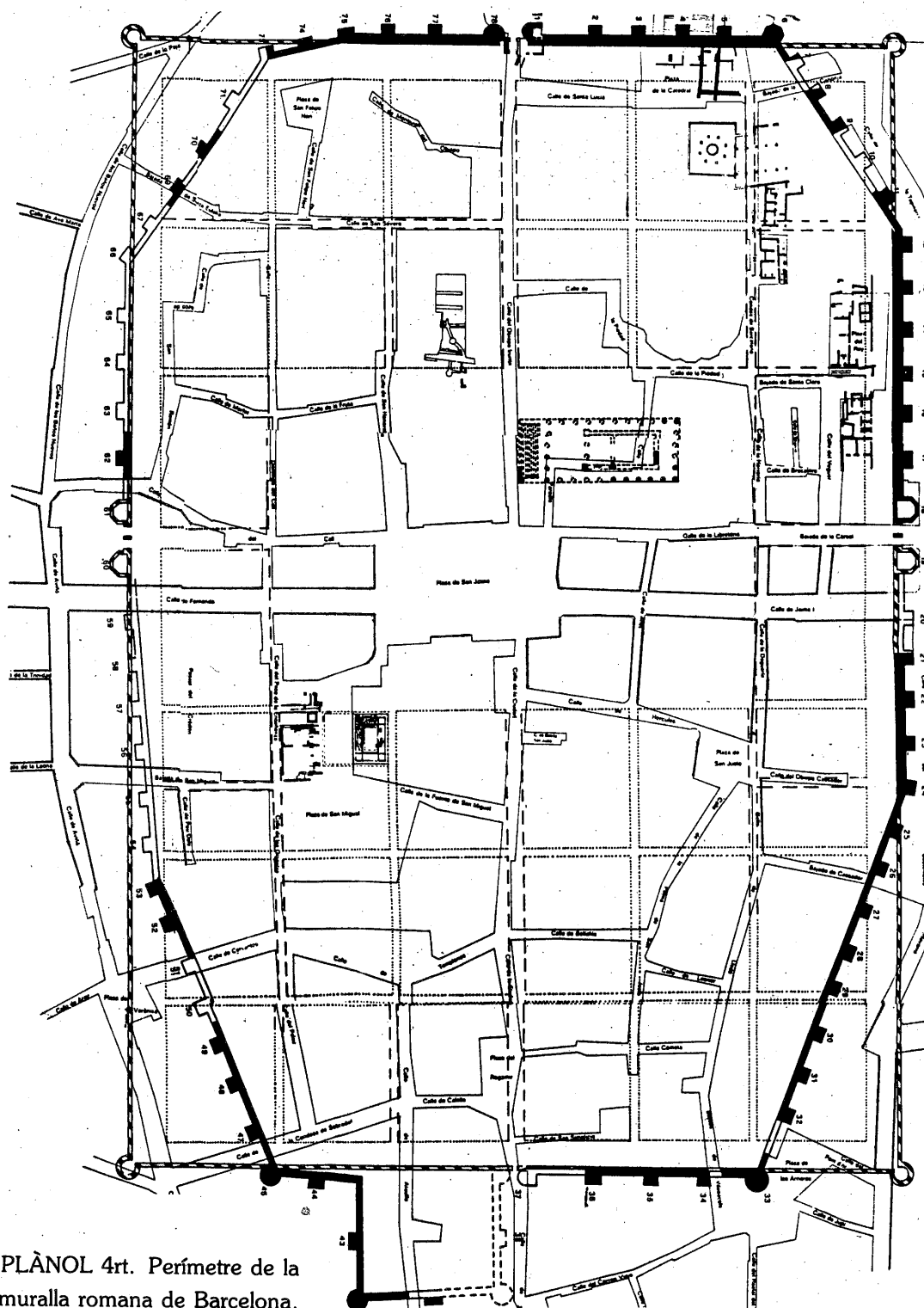

PLÀNOL 3er. Reconstrucció ideal de Barcino a finals del segle III d.C.

A l'Avinguda de la Catedral es veu un bon tros de la muralla romana. Seguint el Carrer de la Tapineria trobem més muralla romana i a la Plaça de Berenguer el Gran es pot veure un altre sector important de muralla. Al segle XIII tres de les torres van ser unides i es va edificar al damunt la Capella del Palau Reial. En els jardins d'aquesta plaça hi ha restes aparegudes a l'interior de la muralla. La composició interna de la muralla es pot veure al Museu d'Història de la Ciutat. Els blocs són d'arenisca de Monjuïc.

La PORTA de la Plaça Nova és l'única porta de la muralla que es conserva en part. Hi devien haver tres arcs: un gran al mig per passar-hi carros i dos laterals més petits pels vianants. Al costat de la porta de la Plaça Nova trobem les restes de l'arranc de l'arc primer de l'AQUÈDUCTE, per on arribava l'aigua potable a Barcelona.

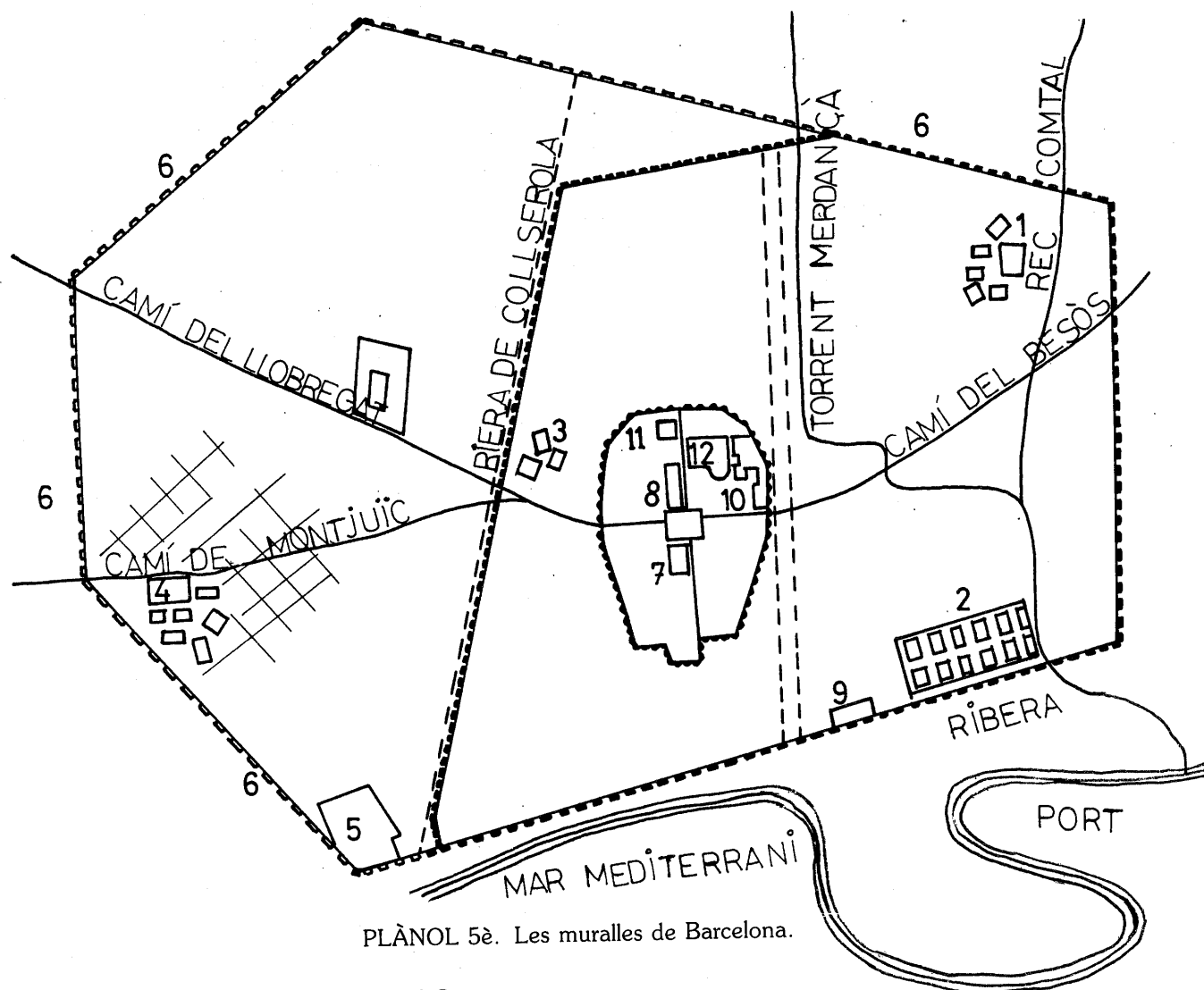
Aquest dibuix reconstrueix la ciutat idealment. La BASÍLICA i la CURIA devien estar al fòrum. Les TERMES, que no es poden visitar, s'han trobat al costat de la plaça de Sant Miquel. Suposem que hi hauria un TEATRE com a totes les ciutats, però encara no es pot afirmar on era. L'AMFITEATRE devia ser al costat de l'actual Boqueria, ja que el topònim permet suposar-ho.

ACTIVITATS:

- c) Observa el plànol 3er. i marca amb color les següents construccions: temple d'August, basílica (té tres naus i es troba davant del temple), termes (dos "insulae" —illes— al costat de la basílica, amb cúpula), teatre, aqüeducte, etc.
- d) Dibuixa aquests edificis al solar que els correspondria al plànol 4rt. Les línies de punts t'indiquen la situació possible de les "insulae".
- e) Coloreja al plànol 4rt. el fòrum romà, tenint en compte que no coincideix exactament amb la Plaça de Sant Jaume, i els carrers que configuren el que foren el decumanus i el cardo així com les quatre portes de la ciutat i la resta d'edificacions.
- f) Escribe les idees més remarcables que t'han cridat l'atenció.

II. LA CIUTAT MEDIEVAL

PLÀNOL 5è. Les muralles de Barcelona.

- Muralles Romanes del segle III d.C.
- Muralles de Jaume I del segle XIII d.C.
- Muralles de Pere el Cerimoniós del segle XIV d.C.

Al segle XIII Barcelona es va engrandir considerablement fora del perímetre de la ciutat romana i una mica abans ja que van aparèixer nuclis nous com el VILAR DE SANT PERE DE LES PUEL·LES (1), la VILANOVA DEL MAR (2) i la VILANOVA DEL PI (3). La nova muralla de Jaume I va abarcar aquests nous nuclis. Al segle següent, amb la muralla de Pere IV es va incloure dins del perímetre de la muralla un ampli sector d'horts amb centre a SANT PAU DEL CAMP (4). Al sector de la muralla que dona al mar es van construir unes importants DRASSANES (5) per a la fabricació de naus. Les muralles van perdurar fins al segle XIX, quan Barcelona va haver de créixer més degut al desenvolupament demogràfic provocat per la Revolució Industrial. Actualment només resten 300 metres dels 4.000 que hi havia originàriament. Els camins que vorejaven les muralles per fora s'anomenen RONDES (6).

A mesura que la ciutat es va anar consolidant va crear les seves institucions de govern. El municipi es regia pel CONSELL DE CENT (7). En front hi havia la GENERALITAT (8), que en un principi era una comissió delegada del ple de les Corts per recaptar impostos, però que al final de l'Edat Mitjana va ser el primer òrgan de govern de la política catalana. L'activitat marítima i mercantil es dirigia des del CONSOLAT DEL MAR, situat a la LLOTJA (9). El comte, i després el rei, quan residien a Barcelona, ho feien al PALAU REIAL (10). La principal institució religiosa, la diòcesi, tenia la seva seu al PALAU EPISCOPAL (11), i l'església del bisbe era la CATEDRAL (12).

ACTIVITATS:

- g) Analitza amb colors el plànol 5è.
- h) Traslada la muralla de Jaume I al plànol 1er.

ELS GREMIS MEDIEVALS DE BARCELONA

Altres institucions civils a la Barcelona medieval, com a tota Europa, eren els gremis, associacions professionals dels diferents oficis. Aquests gremis s'organitzaven en confraries, tenien el seu patró i la seva capella, una església a on es celebrava el culte el dia de la festa patronal, que commemoraven amb cerimònia religiosa. Anaven a les processons amb ciris i estandarts propis, de vegades els seus membres s'enterraven a la capella gremial. A partir del segle XV van ser famoses i freqüents les cases gremials i en les façanes hi havia símbols dels respectius oficis.

Cada gremi tenia el seu segell per avalar els productes en el que figuraven les eines o d'altres característiques de la professió. Els carreters acostumaven a tenir una roda i el cremaller de tallar fusta; els guanterers, uns guants; els sastres, unes tisores; els sabaters, unes sabates; els pelleters i bataners, les cardes o els cubells de premsar els draps; els drapers, unes cisalles; els blanquers i cubelladors, les ganivetes de polir les pells; els carnisserers, un cap de bestiar; els paletes, la paleta i el martell; els fornars, la pala de col·locar el pa al forn; els ferrers, les tenalles i el martell; els teixidors, la llançadora; els fusters, el compàs i el cremaller; els guixers, l'escala i la paleta; els boters, una bóta; els canvistes, les balances.

Llista de gremis:

<u>GREMIS</u>	<u>PATRO</u>	<u>CAPELLA</u>	<u>CARRERS</u>
Fusters	S. Josep	Catedral	Fusteria
Paletes	S. Antoni de Pàdua		
Sabaters	S. Marc	Catedral	Tapineria
Assaonadors	S. Joan	Catedral	Assaonadors
Pelleters	Santa Creu		
Teixidors	S. Benet		
Platers	S. Eloi	Verge de la Mercè	Plateria Argenteria
Manyers	S. Eloi	Església del Carme	
Farmacèutics	Sta. Magdalena	Sta. Magdalena	
Droguers	La Puríssima		
Advocats	Verge de la Mercè	S. Ramon de Penyafort	
Agullers	Verge de les Neus		
Calderers	S. Eloi	Església del Carme	
Sastres	S. Homb	Església del Carme	
Músics	S. Gregori	Església del Carme	
Hostelers	Sta. Marta	Església del Carme	
Vidriers	S. Benet	Catedral	Vidrieria
Matalassers	Sta. Llúcia		
Mariners	S. Pere		
Llibreters	S. Jeroni	Església de S. Jaume	Llibreteria

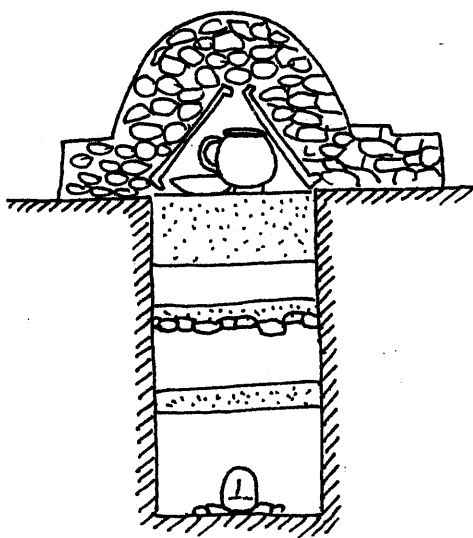
Altres carrers gremials:
 Agullers, Esparteria, Blanqueria, Flassaders, Boqueria, Freneria, Boters, Mercaders, Brocaters, Metges, Carders, Pescateria, Copons, Rajolers, Corders, Ramellers, Corretger, Sombrerers, Cotoners, Tiradors, Escudellers, Traginers, Espaseria.

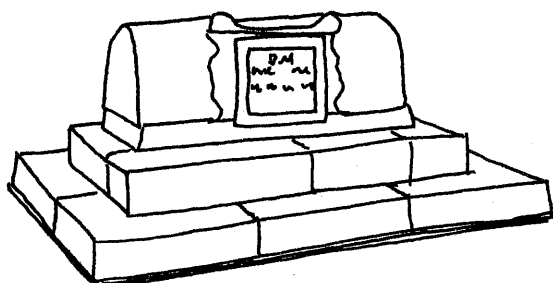
ACTIVITATS:

- Llegeix el text sobre els gremis de Barcelona i respon aquestes preguntes:
 - Per què els gremis tenien patrons i per què tenien capelles?
 - Ara es celebren les festes patronals? Posa un exemple.
 - Senyala les terminacions dels carrers gremials. Com són?
- Localitza al teu recorregut els carrers que tinguin noms d'oficis i situa'ls amb un color al lloc que els correspongui al plànol 1er.

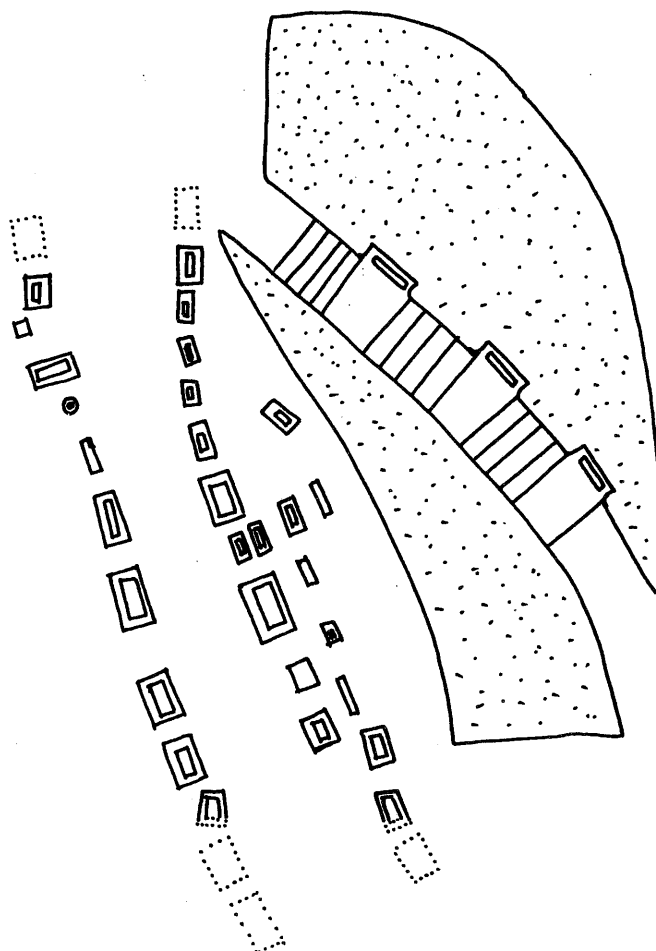
III. GUIA DEL RECORREGUT

Tomba romana d'incineració.
A la part inferior hi ha les restes cremades i a la part superior l'aixovar.

Tomba d'inhumació amb inscripció.

Necròpoli romana alineada seguint un dels camins que sortien de la ciutat. La necròpoli era originàriament més gran. A les tombes es poden veure inscripcions sepulcrales.

FIGURA 1a. La necròpoli romana de la Plaça de la Villa de Madrid.

1. LA NECRÒPOLI DE LA PLAÇA DE LA VILLA DE MADRID

A prop de la ciutat romana de Barcino s'han trobat algunes necròpolis amb enterraments fets amb "tegulae" (teules) i sepultures més importants en "cuppae" (sepulcres). Els cementiris romans es posaven fora de la ciutat a la vora dels camins que hi entraven o en sortien. Els ritus funeraris romans eren diversos segons la procedència o el desig de cada persona: així trobem al mateix temps la incineració i la inhumació. El desnivell que hi ha entre la necròpoli i el nivell actual de la plaça és degut a la contínua sedimentació que hi ha hagut al pla de Barcelona, que ha fet pujar el terreny.

2. LES MURALLES ROMANES A LA PLAÇA NOVA

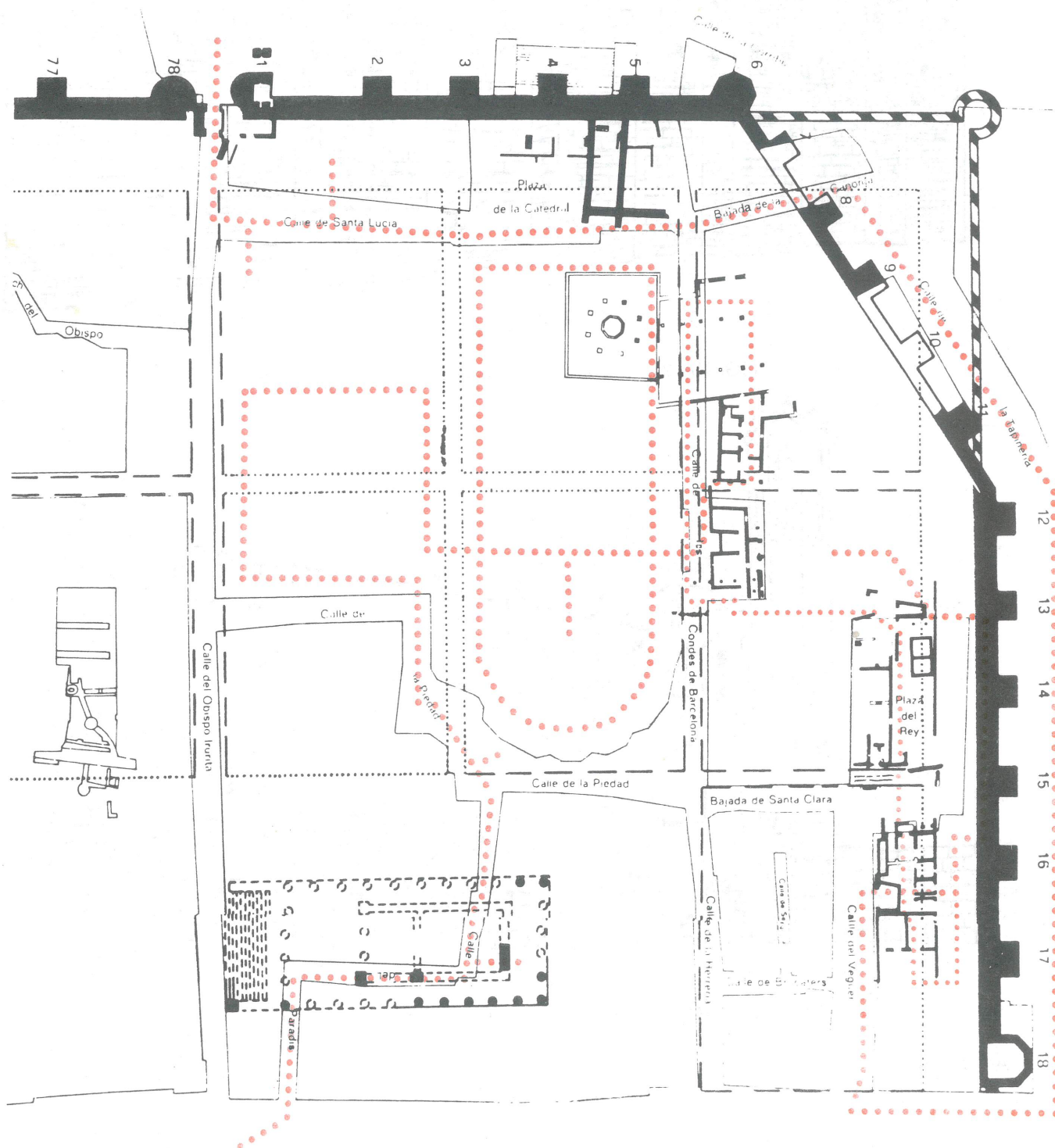
Aquí encara es poden veure restes d'una de les PORTES de la ciutat romana, restes dels AQUÈDUCTES que entraven a Barcino i algunes de les torres de la muralla, damunt de les quals es va edificar a l'Edat Mitjana. L'edifici que hi ha damunt les muralles és la Casa de l'Ardiaca, que actualment serveix d'Hemeroteca Municipal.

ACTIVITATS:

- k) Assenyala al plànol 3er. les torres que es veuen al costat de la Porta de la Plaça Nova.

3. ITINERARI DES DE LA PORTA DE LA PLAÇA NOVA FINS A LA PLAÇA RAMON BERENGUER

Entrant dins el perímetre de la ciutat romana per la Porta de la Plaça Nova trobem a la dreta el Palau Episcopal, és a dir, la residència del Bisbe de Barcelona, i a l'esquerra el Carrer de Santa Llúcia, on es troba la Capella de Santa Llúcia i la Casa de l'Ardiaca. La CAPELLA DE SANTA LLÚCIA (1) és una construcció romànica del segle XIII. A la façana hi ha una espadanya i una porta amb columnes i pilars amb decoració figurada. L'interior està cobert amb una volta de canó apuntada. Davant de la Capella de Santa Llúcia hi ha la CASA DE L'ARDIACA (2), una casa del segle XII reformada al segle XV, on vivia un dels càrrecs de la Catedral, l'ardiac. Seguint pel Carrer de Santa Llúcia arribem a la Plaça de la Catedral on es pot veure la façana neogòtica del segle XIX. La resta de l'edifici pertany al gòtic català. A l'altre costat de la Plaça de la Catedral trobem la CANONJA i la Pia Almoïna. A la Canonja hi vivien els canonges de la Catedral, uns altres càrrecs eclesiàstics, i a la PIA ALMOÏNA (3), fundada al segle XI, es donava menjar als pobres de la ciutat.

PLÀNOL 6è. Angle nordest de la Barcelona romana.

4. LES MURALLES ROMANES I MEDIEVALS A LA PLAÇA DE BERENGUER EL GRAN

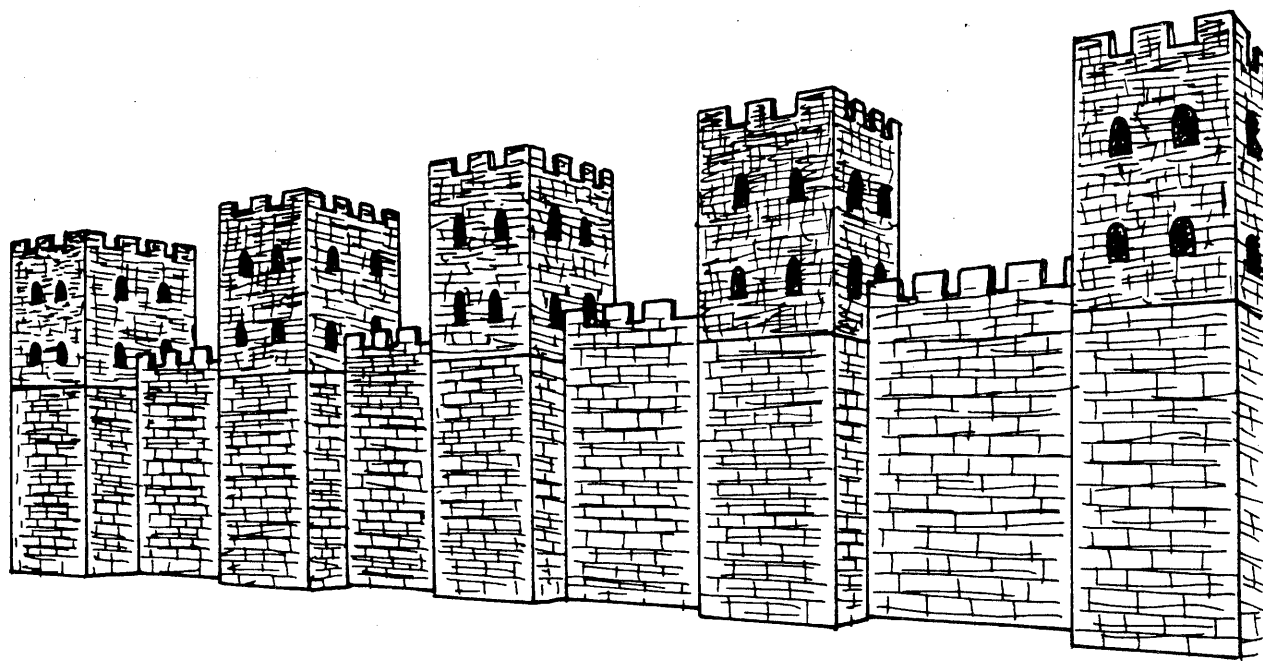

FIGURA 2a. Reconstrucció ideal de la muralla romana.

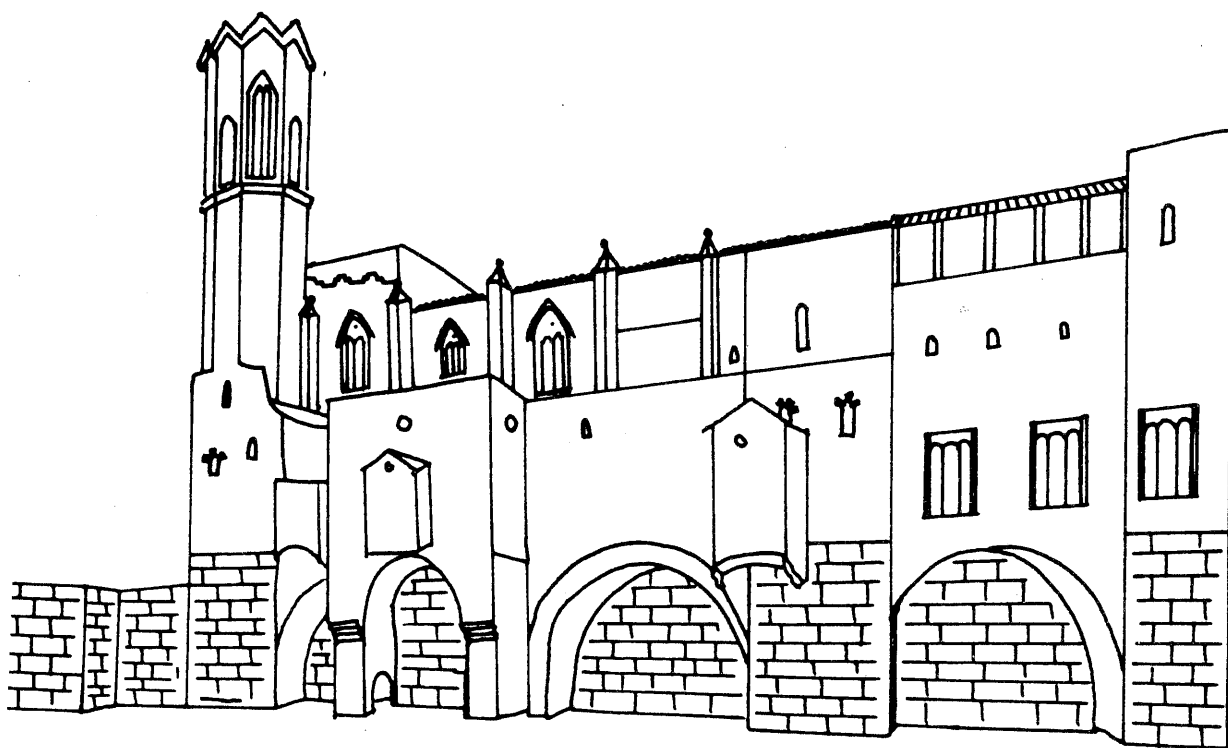

FIGURA 3a. Dibuix de la situació actual de la muralla.

ACTIVITATS:

- l) Coloreja les torres de la muralla romana de la figura 2a.
- m) Per comprovar com es pot transformar la muralla, fixa't a la figura 3a. com a la part superior de la muralla hi ha un element posterior. A quina època pot correspondre? Per què són tan grans les pedres de la part inferior i per què són més petites les de la part superior?

5. LA PLAÇA DEL REI

A la Plaça del Rei trobem importants edificis de la Barcelona Medieval i Moderna, com són el Palau del Lloctinent, la Casa Padellàs, la Capella de Santa Àgata, el Saló del Tinell i la Torre del Rei Martí. Al mig hi ha una plaça que recorda el pati d'armes d'un castell medieval, amb les dependències més importants al voltant.

El PALAU DEL LLOCTINENT era un lloc on vivia el representant del Rei a Catalunya a partir del segle XVI. L'edifici és d'estil gòtic tardà. Actualment és la seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on es conserven importants documents relatius a la història de Catalunya.

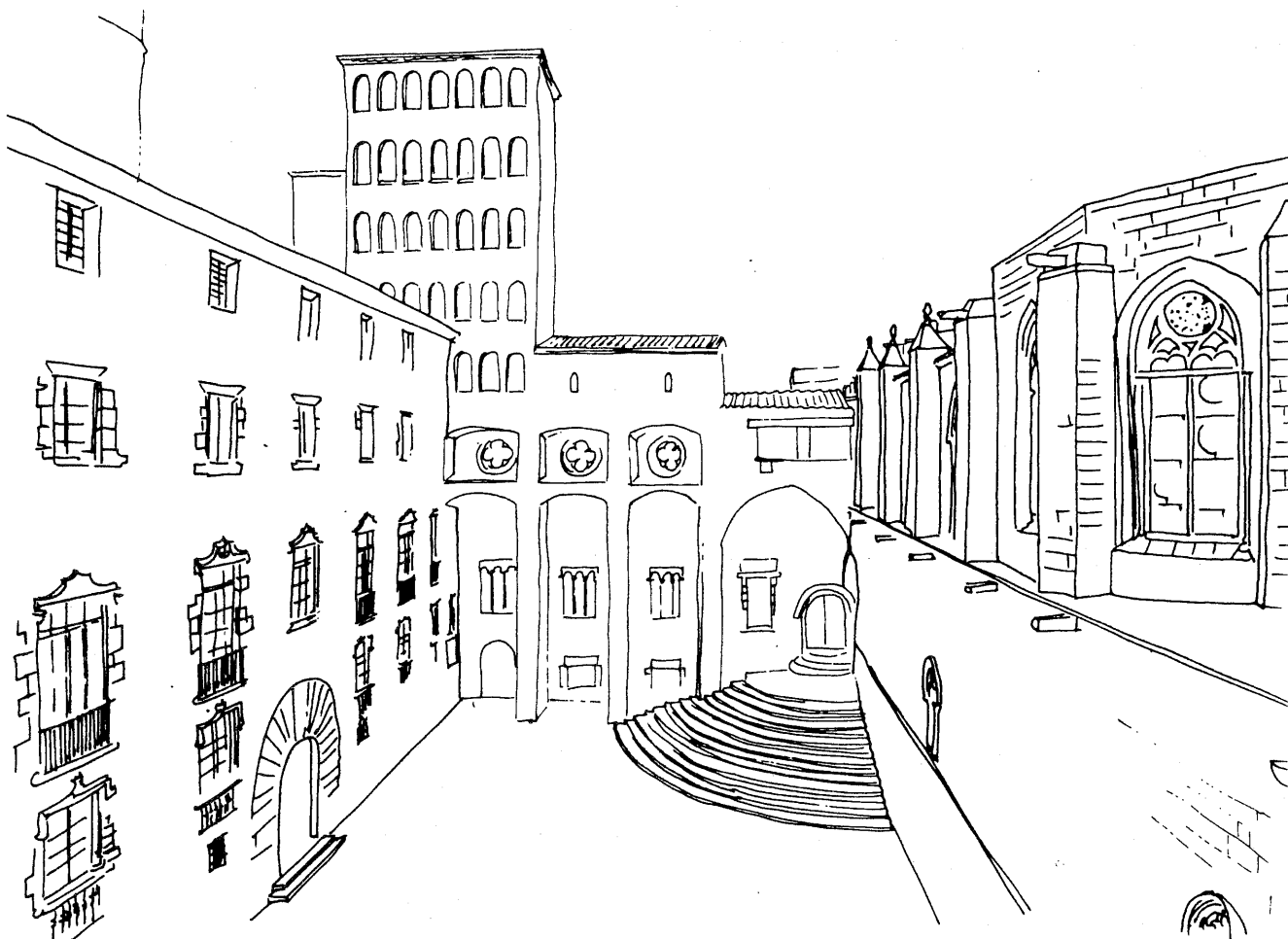

FIGURA 4a. La Plaça del Rei.

La CASA PADELLÀS alberga actualment el Museu d'Història de la Ciutat i és un antic palau gòtic del segle XVI que abans estava al carrer Mercaders i que va ser traslladat a l'actual emplaçament pedra per pedra.

La CAPELLA DE SANTA ÀGATA és la Capella del Palau Reial, que va succeir a un antic oratori dedicat a Santa Maria del segle XI, és una construcció de nau única amb sostre de bigues policromades.

El SALÓ DEL TINELL és la Sala Major del Palau Reial, edificat al segle XIV per Pere el Cerimoniós. És una gran sala coberta amb grans arcs de mig punt que aguanten un embigat de fusta. En aquest lloc es van celebrar algunes reunions de les Corts Catalanes que presidia el Rei. El nom del Tinell el rep pel mobiliari on s'exhibia la vaixela reial. A les parets hi havia pintures murals amb escenes de guerra. Aquí és on els Reis Catòlics van rebre a Colom quan va retornar d'Amèrica després del descobriment.

La TORRE DEL REI MARTÍ és un mirador des d'on es domina tota la part antiga de la ciutat, al qual s'accedeix des de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Sota aquest conjunt es troba una part important de les excavacions de la ciutat romana, que s'han pogut realitzar gràcies a que es tracta d'un espai lliure d'edificis.

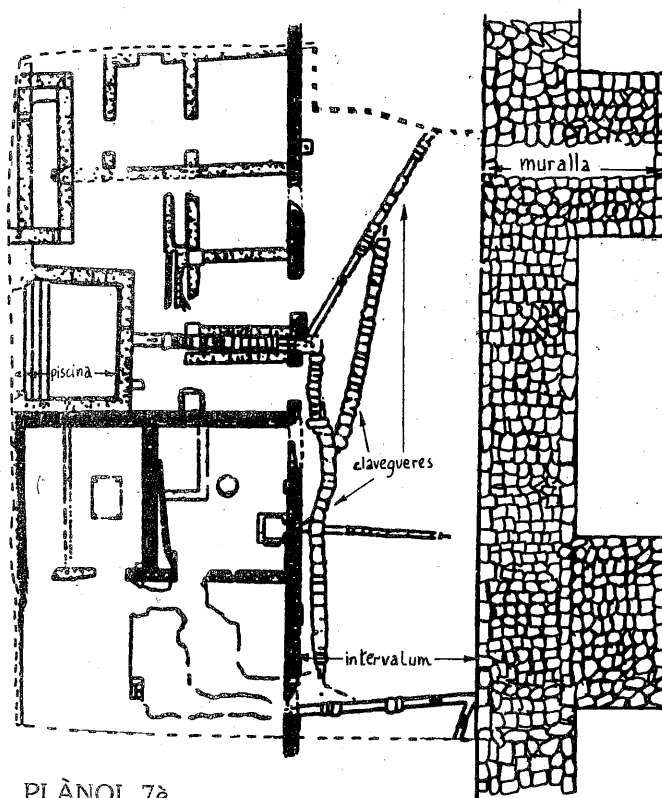
ACTIVITATS:

h) Comprova si hi ha alguna coincidència d'edificis entre la figura 3a. i 4a.

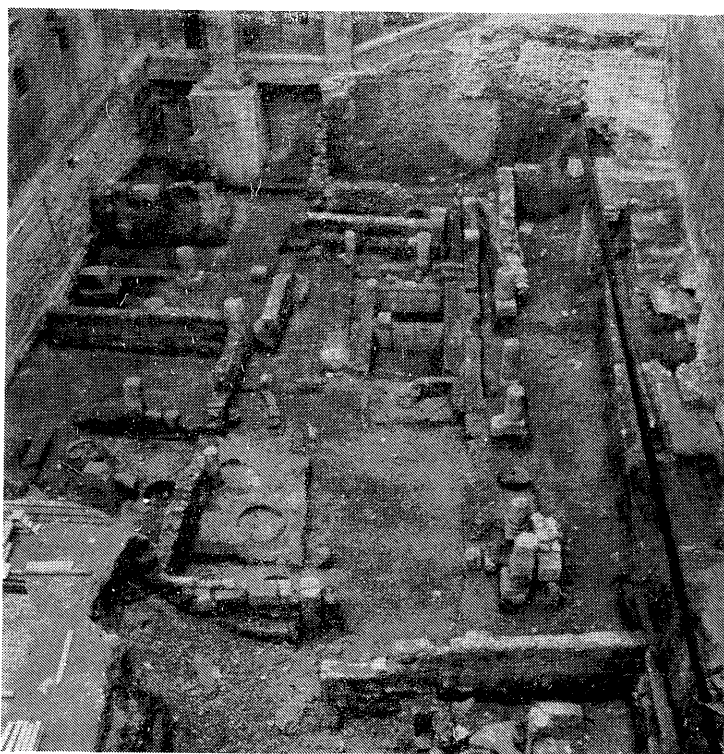
6. EL MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA. SECCIÓ ARQUEOLÒGICA.

La Casa Padellàs pertany al segle XV i és una mansió noble de tres plantes entorn d'un pati central. Estava originalment al Carrer de Mercaders, però en obrir-se la Via Laietana es va reconstruir a l'emplaçament actual. També formen part del Museu la Capella de Santa Àgata i el Saló del Tinell de l'antic Palau Reial. La secció arqueològica conté tres parts.

6.1. Primera zona. Podem veure cases, clavegueres, una piscina, àmfores i inscripcions. De les cases resten les estructures, els murs i els paviments de les habitacions. A totes les ciutats romanes hi havia una important xarxa de clavegueres i conduccions d'aigua fetes amb teules i formigó. La piscina està arrebossada i comunica amb les conduccions d'aigua. Formava part de les termes, els banys públics dels romans. A les cases hi ha restes dels paviments de colors diversos al terra i restes de pintures a les parets.

PLÀNOL 7è.

LÀMINA 1a. Excavacions a la Plaça del Rei.

6.2. Segona zona. Aquesta part és una zona comercial amb magatzems que posteriorment va servir com a cementiri de la basílica paleocristiana adjunta. Per això, ens trobem algunes àmfores, que eren recipients per guardar-hi vi i oli. Les inscripcions són escrits sobre pedra als quals trobem informació sobre l'organització de la ciutat i els seus personatges més importants.

INSCRIPCIÓ LLATINA

Lucio Pedani Luci
filio Urso,
decurioni coloniae
Barcinonensis.
Pedania Dionysia
filio piisimo
loco dato decurionum
decreto.

Traducció:

A Lluci Pedani Ursus,
fill de Lluci,
decurió de la
colònia de Barcelona.
Pedania Dionisia
al seu fill
afectuosíssim,
al lloc concedit
per decret dels
decurions.

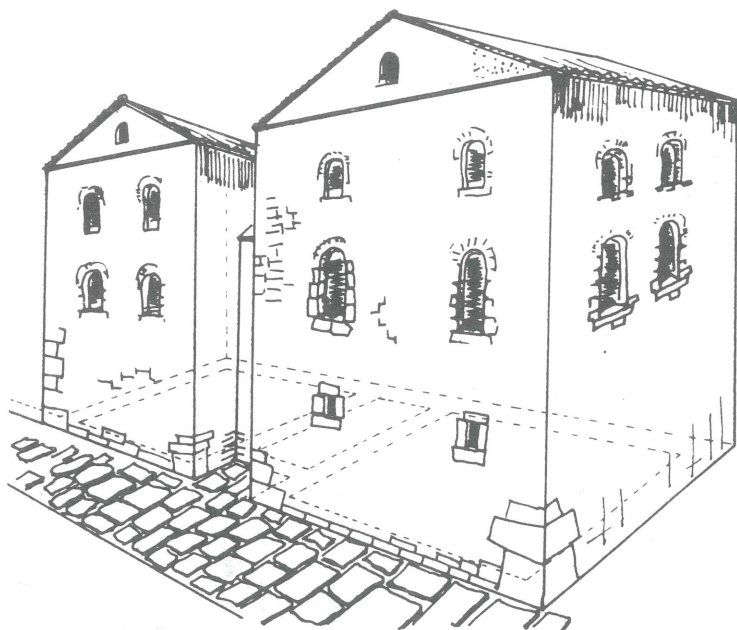

FIGURA 5a. Reconstrucció ideal del Palau Visigòtic.

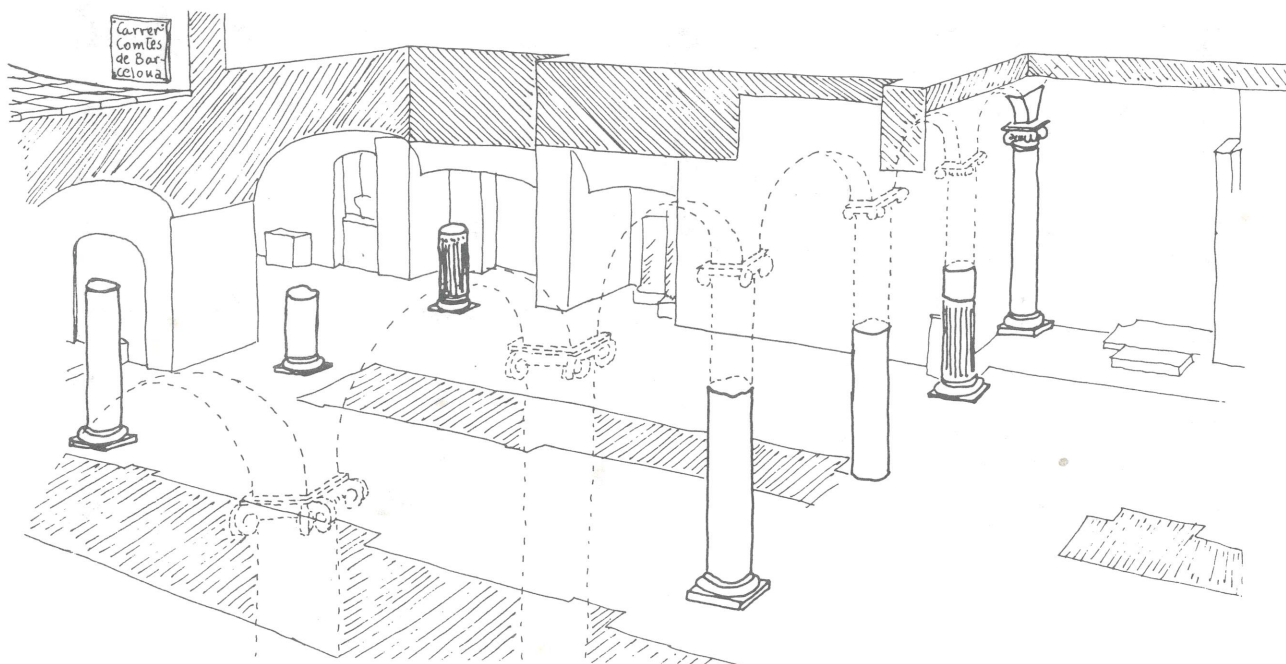

FIGURA 6a. Estat actual de les excavacions de la basílica paleocristiana.

6.3. Tercera zona. És el sector del Palau Visigòtic i la Basílica Paleocristiana. És un edifici de tres naus del qual encara es pot veure un tros del paviment, de les parets i algunes columnes, però en canvi l'àbsis no es conserva. També trobem algunes inscripcions llatines. Al costat de la basílica es conserva el seu baptisteri, sota els fonaments de l'actual catedral. És de planta quadrada i té una piscina poligonal.

ACTIVITATS:

- p) Relaciona el que veus amb la planta de les excavacions (plànol 6è.): assenyal amb colors diferents el Palau Visigòtic, l'àrea de la necròpoli paleocristiana, piscines i "l'intervalum" o camí interior de la muralla, així com un fragment de l'altre tros de carrer que es pot veure al costat del palau visigòtic.
- q) Com va ser possible excavar l'àrea de la primera zona si a sobre hi ha un edifici?
- r) Busca la inscripció llatina al Museu d'Història de la Ciutat i senyala les lletres que hi són i les que falten. Explica què eren els decurions a una ciutat romana.

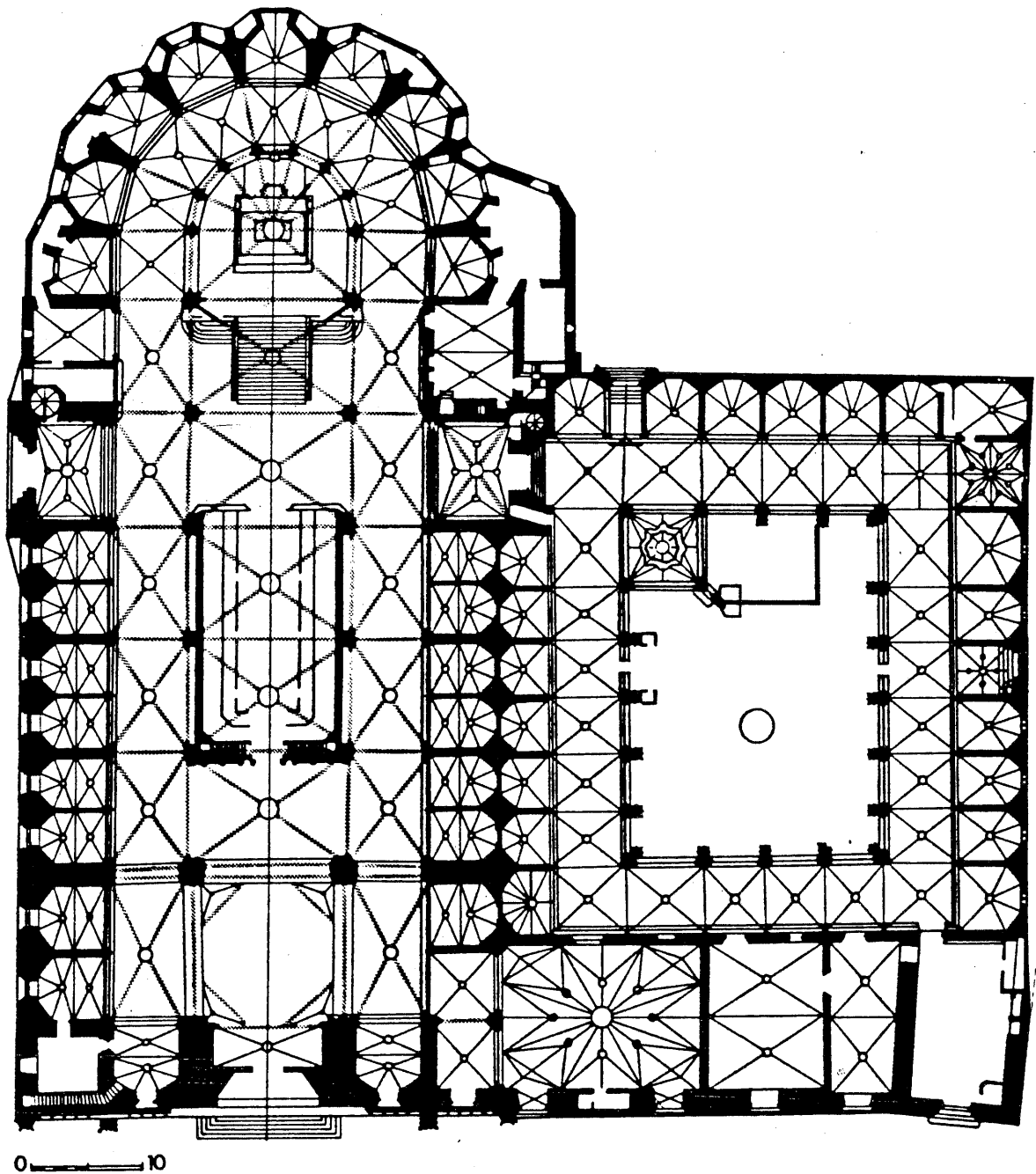

FIGURA 4a. Planta de la Catedral de Barcelona.

7. LA CATEDRAL

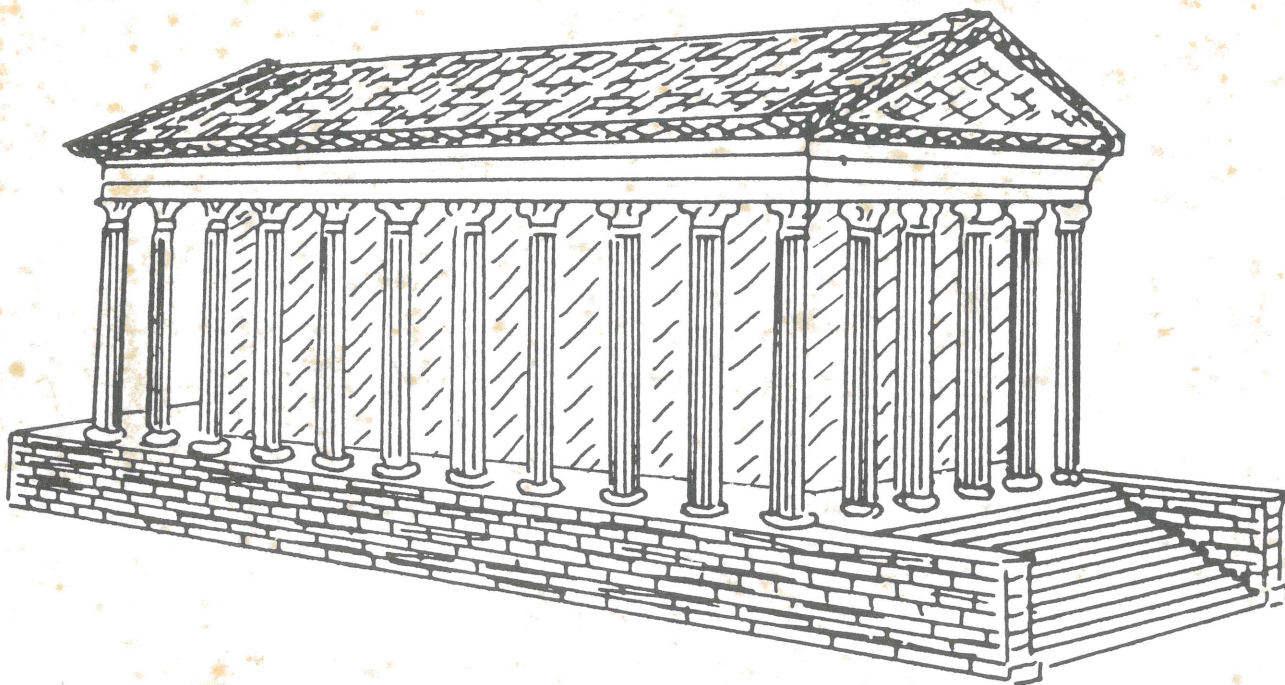
La Catedral és un edifici gòtic de tres naus amb voltes de creueria i arcs ojivals. Sota l'altar major es troba una cripta amb el sepulcre de Santa Eulàlia, màrtir romana i patrona de Barcelona, que data del segle XIV. L'altar major està envoltat per una girola i tot al voltant de la girola i de les naus laterals hi ha capelles dedicades a diferents sants amb retaules i pintures. Al mig de la nau central hi ha un cor de fusta pels canonges, construït als segles XIV i XV. A un costat està el claustre, que té quatre galeries amb voltes de creueria al voltant d'un petit jardí. Envoltant les galeries hi ha tota una sèrie de capelles enreixades i a un angle hi ha un templet amb un brollador.

ACTIVITATS:

- s) Amb colors diferencia els elements més característics de l'arquitectura gòtica: la girola, les naus laterals, el cimborri, el cor, l'àbsis central, la baixada a la cripta, la nau central, les absidioles, els arbotants, les capelles laterals, les escales de cargol que pugen al trifori, les naus del claustre, la capella romànic-gòtica de Santa Llúcia (fixa't que té una orientació diferent i està escapçada en un lateral, què vol dir això?).
- t) Quins tipus de volta de creueria hi trobes?
- u) Fes un dibuix dels diferents segells gremials que trobis al paviment del claustre.

8. EL TEMPLE ROMÀ

Molt a prop de l'actual Catedral es conserven encara les restes de l'antic temple romà de Barcelona, que era l'edifici més important de la ciutat. A l'edifici del Centre Excursionista de Catalunya, al Carrer Paradís, es conserven algunes columnes. Estava edificat damunt d'un podi i envoltat per una columnata amb capitells d'ordre corinti. Avui es pot veure encara una part del basament i quatre columnes. Es creu que el temple estava dedicat a l'Emperador August.

ACTIVITATS:

- v) Consulta el plànol 6è. i compta el total de columnes que tindria el temple i digues quantes en veus aquí i quantes es conserven.

9. LA PLAÇA DE SANT JAUME

La Plaça de Sant Jaume és un altre centre històric de la Barcelona Medieval. Al costat d'aquesta plaça hi havia el fòrum de la ciutat romana i actualment hi trobem el Palau de la Generalitat i l'Edifici de l'Ajuntament.

La façana principal de l'AJUNTAMENT és una obra neoclàssica del segle XIX. Per l'esquerra de la façana principal es pot entrar al carrer de la Ciutat on es troba l'antiga FAÇANA DE L'AJUNTAMENT, que és del gòtic civil català. Dins de l'actual edifici de l'Ajuntament es troba el Saló de Cent construït amb arcs de mig punt, semblants als que hem trobat al Saló del Tinell, i embigat de fusta. En aquest lloc es reunia la corporació que governà Barcelona durant l'Edat Mitjana. Des de la porta de la dreta del Saló de Cent es passa al SALÓ ACTUAL DE SESSIONS, una construcció del segle XIX. Dins de l'EDIFICI DE L'AJUNTAMENT trobem altre sales importants com el SALÓ DE CRÒNIQUES, que va ser pintat al segle XX per Josep Maria Sert. Aquestes pintures fan referència a l'expedició dels catalans a Orient al segle XIV. A la planta baixa de l'edifici hi ha una llotja d'estil renaixentista amb arcs semicirculars. Des d'aquesta llotja, pel pati gòtic i el vestíbul sortim a la Plaça de Sant Jaume.

En front de l'Ajuntament, a l'altre costat de la Plaça de Sant Jaume, es troba el PALAU DE LA GENERALITAT, que té una façana renaixentista del segle XVI, que dona pas a la part gòtica de l'edifici, que té com a nucli l'anomenat Pati dels Tarongers. Al Carrer del Bisbe també trobem l'antiga façana medieval.

NOTES DE LES ACTIVITATS

BIBLIOGRAFIA

BALIL, Alberto, *Colonia Julia Augusta Paterna Faventia Barcino*, Madrid, 1964.

CIRICI, Alexandre, *Barcelona pam a pam*, Barcelona, 1975.

DURAN i SAMPERE, Agustí, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, Vol. I, Barcelona, 1972.

PALLARÈS, Francesca, *La topografia i els orígens de la Barcelona romana*, Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat, XVI, Barcelona, 1975, pàgs. 5-48.